

**ЗА ФЕНОМЕНИТЕ НА «ЕКЗИСТЕНЦИАЛНАТА ТЕОЛОГИЯ» И «ПОСТЕК-
ЗИСТЕНЦИАЛИСТКОТО МИСЛЕНЕ»**

Anna Emelianenko

д-р, доцент,

Катедра по философия, социални, политически и правни дисциплини,
Донбас държавен педагогически университет
Kerol-Anna@bigmir.net

**ПРО ФЕНОМЕНИ «ЕКЗИСТЕНЦИАЛНОЇ ТЕОЛОГІЇ» І «ПОСТЕКЗИСТЕНЦІАЛІСТ-
СЬКОГО МИСЛЕННЯ»**

Ганна Ємельяненко

кандидат філософських наук, доцент,

кафедра філософії, соціально-політичних та правових дисциплін,
Донбаський державний педагогічний університет
Kerol-Anna@bigmir.net

Анотація

У статті досліджується екзистенціальна теологія і її місце в системі сучасного постекзистенціалістського мислення, яке в Україні розуміють як сукупність культурологічних синтезів ідей класичного екзистенціалізму з різними галузями філософського знання (антропологією, феноменологією, аксіологією, етикою, естетикою, діалектикою) і гуманітарними науками (психологією, педагогікою, економікою, політологією) тощо. Аналізуються принципи і структура розуміння екзистенціальної теології та постекзистенціалістського мислення в Російській Федерації та Україні, характер інтепретації процесів екзистенціалізації сучасної теології в США та Західній Європі.

Ключові слова: екзистенціальна теологія, постекзистенціалістське мислення.

**О ФЕНОМЕНАХ «ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЙ ТЕОЛОГИИ» И «ПОСТЭКЗИСТЕНЦИА-
ЛИСТСКОГО МЫШЛЕНИЯ»**

Анна Емельяненко

кандидат философских наук, доцент,

кафедра философии, социально-политических и правовых дисциплин,
Донбасский государственный педагогический университет
Kerol-Anna@bigmir.net

Аннотация

В статье исследуется экзистенциальная теология и ее место в системе современного постэкзистенциалистского мышления, которое в Украине понимают как совокупность культурологических синтезов идей классического экзистенциализма с различными отраслями философского знания (антропологией, феноменологией, аксиологией, этикой, эстетикой, диалектикой) и гуманитарными науками (психологией, педагогикой, экономикой, политологией) и т.д.. Анализируются принципы и структура понимания экзистенциальной теологии и постэкзистенциалистского мышления в Российской Федерации и Украине, характер интерпретации процессов экзистенциализации современной теологии в США и Западной Европе.

Ключевые слова: экзистенциальная теология, постэкзистенциалистское мышление.

ON THE PHENOMENON OF "EXISTENTIAL THEOLOGY" AND "POST-EXISTENTIALIST THINKING"

Anna Emelianenko

Ph.D., Associate Professor,
department of philosophy, social, political and legal sciences,
Donbass State Pedagogical University
Kerol-Anna@bigmir.net

Annotation

This article examines the existential theology and its place in the modern post-existentialist thinking, which in Ukraine is understood as a set of cultural synthesis of classical ideas of existentialism with the various branches of philosophical knowledge (anthropology, phenomenology, axiology, ethics, aesthetics, dialectic) and human sciences (psychology, pedagogy, economics, political science), etc. Analyzes the principles and structure of the understanding of the existential theology and post-existentialist thinking in the Russian Federation and Ukraine, the nature of interpretation could process into existence of modern theology in the United States and Western Europe.

Keywords: existential theology, post-existentialist thinking.

Съвременната философия и теология са съвършено удивителни в своето развитие феномени. И както свидетелстват последните десетилетия (а това най-вече видно по примера на възникването, разпространяването и „функционирането“ на идеите на постмодернизма) те, за разлика от философията и теологията на миналите столетия, сега много често представляват пълно смесване на стилове, методологии, теоретически позиции, ценности, а понякога и просто са конгломерат от отрицания на всичко устояло, общоизвестно и общопризнато. В този смисъл не прави изключение и постекзистенциалистското мислене, което в Украйна бива разбирано като съвкупност от культурологически синтези на идеите на класическия екзис-

тенциализъм с различните раздели на философското знание (антропология, феноменология, аксиология, етика, естетика, диалектика) и на хуманитарните науки (психология, педагогика, икономика, политология и т.н. [1].

За първи път по проблема за възникването на подобен род културологически синтези заговори руският изследовател В.В.Лазарев в своя раздел „Проблемът за културологическите синтези в съвременната буржоазна философия и теология“, който беше публикуван в колективната монография „Философия. Религия. Култура“, издадена в Москва още в 1982 г. „След фразата: „Екзистенциализмът и...“ – писа тук този изследовател – сега, обикновено, следва ако не названието на някое друго влиятелно направление на философията (например феноменологията, психоанализата или аналитичната философия), то такива думи като „тотемизъм“, „християнство“, „религия“ или „изкуство“, „етика“, „култура“ или пък „политика“, „социология“, „история“, „митология“... и т.н.“ [2, 11].

И действително, още няколко десетилетия по-рано вече в пълна мяра се появиха тенденции, които свидетелстваха за възникването и развитието на нови форми на обединяване на идеите на класическия екзистенциализъм със най-разнообразните направления на съвременната хуманитарна наука, религия и философия. За възникването на нови, симбиотически образования, представени от цял ред неизвестни по-рано феномени с такива названия като „екзистенциална социология“, „екзистенциална антропология“, „екзистенциална феноменология“, „екзистенциален марксизъм“, „екзистенциална естетика“, „екзистенциална психология“, „екзистенциална психоанализа“ и т.н. И това беше не екзистенциалисткото мислене, представено от неговата известна класическа форма. Например ако се докоснем до новите (посткласически) форми и новите (посткласически) понятия „екзистенциална социология“ или „екзистенциална антропология“, то това вече не бяха „социологическите“ или „антропологическите“ възгледи на „класиците на екзистенциализма“. Концептуално тези нови варианти на екзистенциализираното мислене бяха представени и от нови имена на съвременни философи. Екзистенциалната социология, например, се олицетворява от научните изследвания и практическите разработки на представителите на калифорнийската школа Дж. Дъглас, Дж. Котарба, А. Фонтана, Дж. Джонсън, Д. Алтхейд, Дж. Андерсен, Р. Браун, Б. Понс, К.Уорън, Р. Уотер и други американски учени. Техните трудове своеобразно интерпретираха идеите и пътищата на развитие на алтернативната западна „иррационалистическа“ социология, представена от концепциите на А. Щютц, Г. Гарфинкел, А. Кикорела, Э. Тирякен, С. Лаймен и М. Скот през призмата на постановките на М. Хайдегер, М. Мерло-Понти, Ж.-П. Сартр и другите „класици“ на екзистенциализма. И това беше вече съвършено ново екзистенциализирано мислене, което вече беше трудно да се отъждествява и с философията на класическия екзистенциализъм, и с общопризнатите варианти на социологическата наука. Именно тогава украинските изследователи се опитаха да изявят това, което, от една страна, обединяваше всички тези новообразования, а от друга – и ги отличаваше от исторически предшестващите ги форми на философското мислене. Опитана се да отговорят на въпроса за това може ли по принцип тези новообразования да се отнасят към екзистенциалистката традиция, а ако да, то по какъв именно начин и защо класическият екзистенциализъм е изменил формата на своето съществуване, може ли да се интерпретира това негово значително своеобразно „нахлуване“ в сферата на съвременното хуманитарно знание като възникване на нов (постекзистенциалистки) тип философско мислене и ако да, то с какво то се различава от класическия екзистенциализъм. В своите трудове, като „Постекзистенциалистките тенденции в съвременната задгранична философия и хуманитарните

науки" (1999 г.), „Смисълът на методологическите иновации в изследванията на съществуването на човека в постекзистенциалисткото мислене" (1999 г.), „Екзистенциалната философия: традиция и перспективи" (2009 г.), „Екзистенциалната аксиология: постекзистенциалисткото възраждане на класическия екзистенциализъм или модернизацията на метафизиката" (2012 г.) изследователят от Института по философия на Националната академия на науките на Украйна К.Ю. Райда се опита да отговори на тези въпроси.

Налага се да отбележим и това, че теоретическата концепция, разработена от този украински учен, в своето време изпреварваше, пък и сега изпреварва известните ни научни разработки в тази област, провеждани на Запад. Така например ако през април 2008 г. на заседание на специализирания научен съвет Д. 26.161.02 в Института по философия, носещ името на Г.С.Сковорода на Националната академия на науките на Украйна А. Д. Омелаенко беше защитена кандидатска дисертация по специализацията „история на философията" на тема „Екзистенциалната психология като феномен на постекзистенциалисткото мислене", която стана начало на предметното дисертационно изследване на постекзистенциалистките културологически синтези в Украйна, то едва в 2011 г. директорът на Научно-изследователския център на терапевтичното образование на факултета по психология на Рохамптонския университет (Великобритания), основател и главен редактор на Европейското списание по психотерапия и консултиране (Routledge) професор Дел Левенталсъс своите колеги-единомишленици публикуваха нещо подобно под вида на сборник от научни статии, който беше напечатан под названието „Посте-екзистенциализмът и психологическите практики по пътя на терапията извън теорията" [3].

Съвременната екзистенциална теология, представена днес от също така не по-малко значими, а често и от световно известни религиозни мислители, е също така твърде сложен и нееднозначен феномен. Него, също както и екзистенциалната социология, не следва да го отъждествяваме с „базисното основание", в дадения случай с тъй наречения религиозен екзистенциализъм, или пък с религиозните възгледи на неговите създатели.

В труда „Историко-философско изследване на постекзистенциалисткото мислене", например, към представителите на екзистенциалистката теология в своето време бяха отнесени Дж.Макуори с неговите книги „Екзистенциалната теология: сравнение на Хайдегер и Бултман", „Религиозната мисъл на ХХ-тото столетие", „Нови направления на съвременната теология", „М. Хайдегер", „Екзистенциализмът", „Размишления за Всевишното"; Г.Слейт с неговата работа „Времето и неговото свършване: компаративна екзистенциална интерпретация на времето и есхатологията"; и М. Уестпал с неговата книга „Бог, вина и смърт. Екзистенциалната феноменология на религията" [1, 35]. Също така, както и в случая с екзистенциалната психология, екзистенциалната психоанализа и екзистенциалната психотерапия, постекзистенциалисткия вариант на екзистенциалната теология беше предшестван от практиката на модернизация на богословието с помощта на екзистенциалистката методология от представителите на западно-европейската диалектическа теология (К. Барт, Р. Бултман, Е. Брунер, Е. Турнейзен), на екзистенциалния неотомизъм (Ж. Маритен, К. Ранер), екзистенциално-протестантската неоортодоксия (Р. Нибур, П. Тилих) и т.н. Всички тези теологически концепции бяха насочени към усъвършенстване на християнството и към неговото приближаване към реалиите на съвременния живот. Типичен пример в това отношение може да бъде екзистенциално-теологическата концепция на Дж. Маккуори, който по мнението на нашите съвременници се явява „най-влиятелният представител на християнския екзистенциали-

зъм, внедрил хайдегеровата философска антропология в християнската теология” [4, 7].

Самият Дж.Маккуори смятал своите теологически работи за принадлежащи към тази линия на екзистенциална трансформация на теологията, която била начената от С.Киркегор и Р. Бултман. Тази линия на тъй нареченото субективно-идеалистическо разбиране на религиозната догматика противостои днес, от една страна, на обективно-идеалистическите интерпретации на религията (Ю. Молтман, К. Браатен, В. Паненберг, И. Метц и др.), а от друга страна – на концепциите на нейната екзистенциално-феноменологическа интерпретация (Вэй-Шун-Фу, М. Уестпал и др.). Що се отнася до концепцията на Дж. Маккуори (и особено ако вземем предвид последните работи на този мислител), то тя може да бъде представена и в качеството на „екзистенциално-херменевтической теологии”. Именно така я оцени и Рудолф Бултман в предисловието към първото издание на книгата на Дж.Маккуори „Екзистенциалната теология: сравнение между Хайдегера и Бултман” (1955 г.). „Маккуори, – както отбелязваше този немски теолог – представя пълната картина на екзистенциалната теология, демонстрирайки как херменевтическият принцип, възникнал в хайдегеровата аналитика на битието на човека, действа в Новия Завет” [5, 3]. С появата на тази книга, впрочем, и започна концептуалното оформяне на екзистенциалната теология на Дж.Маккуори. Неговата „Екзистенциална теология” съдържа два основни раздела. В първия от тях английският мислител се опита да докаже съразмерността на хайдегеровската аналитика на битието и учението на Р.Бултман „за човека без вяра” в теологията на Новия Завет. По негово мнение „автентичното съществуване” на човека в неговото хайдегеровско разбиране е напълно съразмерно с идеите на Р.Бултман за „истинно християнския живот”.

В предисловието към второто издание на тази книга през 1980 г. Дж. Маккуори подчерта, че процесът на демитологизация и екзистенциална интерпретация на религията е бил, макар и единствено възможен, но все пак един от най-добрите пътища за решаването на проблема за интелектуалното възстановяване на религията върху човека в ХХ столетие. Структуралистките интерпретации на митологичните измерения на Новия Завет, необичайно интересни сами по себе си, бяха все пак по-абстрактни и по сила, и по дълбочина на изявяване на смисъла на религиозната догматика, и значително отстъпваха на екзистенциалните интерпретации на Р.Бултман.

В Украйна днес само започва дисертационното изследване на постекзистенциалисткото мислене (ако имаме предвид изучаването не само на цялото многообразие на културологическите поистекзистенциалистски синтези, но и анализ на спецификата на всеки от тях). И ако в изучаването на екзистенциалната социология и екзистенциалната психология има някакъв прогрес, то екзистенциалната теология и досега остава предимно бяро петно в украинското информационно пространство.

Даже в най-добрите отечествени научни религиозни трудове историята на взаимодействието на екзистенциализма и теологията остава концептуално неопределена и ненаписана. В „Академическо религиозноведение” (2000 г.) например само лекичко се споменава и за „екзистенциалната херменевтика”, представена, по мнението на авторите, от трудовете на Рудолф Бултмана, Ернст Фукс и Герхард Ебеллинг, и за специфичното тълкуване на субекта на религиозното съзнание от представителите на екзистенциалната феноменология, представена от Х. Маритен и Е.Жилсон, и за значението на трудовете на С. Киркегор, К. Ясперс, М. Хайдегер, Г. Марсел в диалектичката теология, обаче, към екзистенциалната теология, като главно родово понятие на това теологическо направление в раздела под названието

„Религия и съвременност“ е отнесен само П.Тилих. В раздела пък „Религиоведението – специфическа сфера хуманитарното знание“ П. Тилих, К. Ранер и Р. Бултман са отнесени към „современната теология“ [6, 93], а в раздела „Историческото изтъкуване на феномена на религията“ и К. Барт, и Е. Брунер, и П.Тилих, и Р. Нибур са причислени към диалектичката теологии [6, 434].

Законова фигура в историята на възникването, ставането и развитието на екзистенциалната теология и нейната взаимовръзка с философията на класическия екзистенциализъм се явява и П.Тилих. Него, безусловно, можем да го отнесем и към „класиците“ на екзистенциалистката философия. Като „теоретик“ той обосновава ред централни, основни понятия на екзистенциалистката философия, в частности, понятието съществуване, описва развитието на неговото съдържание в историята на философията, определя спецификата на формирането на неговия смисъл. П. Тилих беше този мислител, който пренесе в Новия Свят екзистенциалистката традиция и започна да развива една от формите на нейното ново съществуване на американския континент. Именно в неговите работи и се появи терминът „класически екзистенциализъм“, който за първи път в историята на философията се отделяше понятието на „стария“, на всички известния вариант на западно-европейската концепция и неговото „ново“ възплъщение на друг континент. Притежавайки необичайно дълбоко, тънко и проникновено разбиране на философското и теологическото мислене, П. Тилих откри за Новия Свят тези изменения на класическия екзистенциализъм, които, като правило, не винаги и не навсякъде се афишираха. И става дума, преди всичко, за екзистенциалистката практика на измеренията на духовната дейност на човека. Загубата на „обективния“ свят като осмислена реалност, твърди П.Тилих в своята работа „Киркегор като екзистенциален мислител“, и предполагаше възникването на „екзистенциалната субективност“ на човека, която се подхранваше от неговото пристрастно желание да измени непоносимия за него обективен свят [7, 455].

За Киркегор това, по мнението на П. Тилих, е означавало, че човешката мисъл не може да бъде отделена от нравственото съществуване на човека, а това непредвзетата позиция невъзможна тъй като изисква страсти и решения по отношение на истината. „Думата „екзистенциален“, по такъв начин, обозначава мислене в сферата на нравствените решения, на политическия радикализъм, пределна обхванатост, т.е. обозначава мислене, функциониращо със страст и заинтересованост“ [7, 454], – твърди американският мислител.

Говорейки с други думи, екзистенциализмът според Киркегор и е бил този начин на мислене, в който философската истина и търсенията на смисъла на живота са могли да съществуват само в тяхната неотделеност от психо-емоционалния фон и индивидуалното преживяване на нравствено-духовните измерения на тяхната достоверност, правдивост, справедливост, добродетел и други такива. Именно това съдържание и смисъл на киркегоровския екзистенциализъм впоследствие ще даде основание на Ж. Маритен, идеите на когото на руски език в 1964 година бяха издадени в книгата „Философът в света“, в противовес на „академическия“, на „философския“ екзистенциализъм да го определи в качеството му на „екзистенциален екзистенциализъм“. Екзистенциализмът, който впоследствие и трябваше да стане „жертва на удавяне“. „Съвременната философия го прие, правейки го предмет на своето разглеждане, „смля“, асимилира го, обновявайки благодарение на него стария каркас на своите затлачени понятия. Трябваше да се появи философски или академически екзистенциализъм, екзистенциализъм явно изразен, представен като машина за формиране на идеи и апарат за изготвяне на тезиси“ [8, 41].

По такъв начин става напълно понятно, че процесът на развитие на съвременната философия, също така, както и процесът на трансформация на предшестващите форми на философското мислене в днешния свят са далеч не еднозначно и не докрай изучено явление. Явление, което за изясняване на неговата същност изисква повсеместните усилия далеч само не на един изследовател – или на един научен колектив. Във всеки случай именно така стои днес работа с по-нататъшното изучаване и проблемите на интерпретацията на процесите на развитие на класическия екзистенциализъм, на екзистенциалната философия и на екзистенциалната теология.

Справки:

1. Райда К.Ю. Историко-философське дослідження постекзистенціалістського мислення. – К., 1998.
2. Лазарев В.В. Проблема культурологических синтезов в современной буржуазной философии и теологии // Философия. Религия. Культура. Критический анализ современной буржуазной философии. – М., 1982.
3. DelLoewenthal. Post-existentialism and the psychological therapies. Towards a therapy without foundations. - London, Karnac Books Ltd., 2011. – 207 p.
4. Jenkins D. The Scope and Limits of John Macquarrie's Existential Theology. – Uppsala, 1987.
5. Macquarrie J. An Existential theology: A Comparison of Heidegger and Bultmann. – N.-Y. and Evanston, 1955.
6. Академічне релігієзнавство. – К.: Світ Знань, 2000.
7. Тиллих П. Киркегор как экзистенциальный мыслитель / Киркегор С. Наслаждение и долг. – К.: Air Land, 1994.
8. Maritain J. «Court traite de l'existence et de l'existant». P., 1964.

Рецензенти:

Доктор по философия, професор, Катедра по религиозни изследвания, професор в Киевския национален университет «Шевченко» – Л.Г.Конотоп

Доктор по философия, професор, старши научен сътрудник в катедрата по религиозни изследвания в Института по философия «Г.С.Сковорода» на Националната академия на науките на Украйна – В.В.Шевченко

Статията беше препоръчана за печат от редакционната колегия на списание "Мултиверсум. Философски алманах" и от Академичния съвет на Института по философия «Г.С.Сковорода» на Националната академия на науките на Украйна. Протокол № 2 от 19 февруари 2013